

Beszámoló

„Veszprém város történeti forrásainak digitális tára”
TOP-7.1.1-16-H-ESZA-2019-01168 pályázat
CLLD (Community-led Local Development) rendezvény

Rendezvény megnevezése: Bemutakozik a Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és

Levéltár

A rendezvény időpontja: 2022. február 10.

Helyszín: Veszprém, Jutasi út 18/2

A levéltár története

A Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár két korábban önálló levéltárat, a Veszprémi Püspöki Levéltárat és a Veszprémi Székeskáptalan Levéltárát foglalja magában. Bár korábbi történetük több ponton kapcsolódott egymáshoz, egyesítésükre csupán a 20. század utolsó évtizedében került sor.

Valószínűsíthető, hogy Veszprémben az egyházmegye alapításától kezdve őriztek okleveleket. Az egyház, mint az írásbeliség elterjesztésében fontos szerepet betöltő intézmény, a keresztény magyar királyság megalapításától fogva gondot fordított jogainak írásban történő rögzítésére és ezeknek az iratoknak a megőrzésére. Emellett pedig egyes egyházi testületek hiteleshelyként, a mai közjegyzői hivatal előzményeként közhitelű okleveleket bocsátottak ki, és más birtokosok dokumentumait is megőrizték. Ennek ékes bizonyítékául szolgál Guden vitéz 1079-ben kelt végrendelete, amely levéltárunk féltve őrzött kincse.

A levéltár helye hagyományosan a székesegyház sekrestyéje, illetve az ahhoz kapcsolódó helyiségek voltak. A veszprémi püspöki székesegyház a középkorban többször barbár pusztítás – 1276-ban Csák Péter nádor dúlta fel a várat – vagy tűzvész – 1381-ben Lajos király uralkodása alatt – áldozatául esett, ezért a levéltárban elhelyezett dokumentumok is megtizedelődtek. A püspöki levéltár, illetve a püspök mellett reprezentatív-tanácsadó szerepet betöltő, kanonokból álló papi testület, a székeskáptalan archívuma kezdetben nem különült el egymástól. Szétválasztásukra csak a 13–14. század folyamán került sor a káptalan jogi személylé válásával, ami szükségessé tette a püspöki és káptalani birtokok és az ezekre vonatkozó oklevelek megkülönböztetését is. A török veszély közeledtével – 1543-ban a hódoltság része lett a szomszédos koronázóváros, Fehérvár – a két levéltár sorsa földrajzilag is elvált egymástól. A püspök 1544-ben archívumát másik várába, Sümegre költöztette, míg a káptalan ugyanekkor Sopronban helyezte el levéltárát.

Sennyei István püspök (1628–1630) 1628-ban helyreállította Veszprémben a káptalan működését. A testület 1630-tól hiteleshelyi tevékenységét is felújította, amiről a hiteleshelyi levéltár legkorábbi felvállási jegyzőkönyve tanúskodik. A testület archívuma ekkor ismét a székesegyházban nyert elhelyezést, ahol egészen a 20. század elejéig őrizték. Hornig Károly püspöksége (1888–1917) idején, 1907 és 1910 között zajlott a barokk veszprémi székesegyház neoromán stílusban történő átépítése, s emiatt újból szükségessé vált a levéltár költöztetése. Több várbeli kanonoki ház után – Aggypapok háza (volt kisszeminárium), Körmendyház, Dubniczay-ház – 1972-ben szintén a várban található ferences kolostorba kerültek a dokumentumok,

majd a rendszerváltozással a püspöki palotába, ahol azokat jelenleg is őrzik.

A káptalani levéltár korai anyagáról 1781-ben készült lajstrom, birtokjogi iratait az 1850-es években rendezték és írták le. Lukcsics József 1903-ban revízió alá vonta a levéltár legértékesebb, középkori okleveleit tartalmazó részét. A püspöki levéltár ismertetésével párhuzamosan 1930-ban jelent meg Lukcsics Pál tollából az első nyomtatott formában hozzáférhető segédlet a Levéltári Közleményekben. A fordulat évét, 1948-at követően nem sokkal később sor került az 1950. évi 29. tvr. értelmében a hiteleshelyi („országos”) levéltár államosítására, amelyet 1972-ben fizikailag is – más megyei egyházi intézmények archívumával együtt – a Veszprém Megyei Levéltárba vittek. A káptalan magánlevéltára az 1960-as évek végén a püspöki levéltár felügyelete alá került, majd 1993-ban, az egyházmegye érseki rangra történő emelésekor Szendi József (püspök 1983–1993, érsek 1993–1997) összevonta azt a püspöki archívummal.

A püspöki levéltár csak a 18. század közepén került vissza Veszprémbe. A főpásztorok Padányi Biró Márton püspökségéig (1745–1762) Sümegen tartották székhelyüket, így nem volt indokolt az archívum visszaköltöztetése sem. Sőt, 1717-ben az újabb török háború hírére Volkra Ottó János püspök (1710–1720) a levéltári anyag egy részét a győri székeskáptalannál helyezte el, ahol az egy tűzvész során megsemmisült. A 18. század közepétől Padányi püspök fáradhatatlan szervezőmunkája révén nagy lendületet vett az egyházmegye megújulása, s természetessé vált, hogy a főpásztor korábbi székhelyére költözzön vissza – hivatalával és levéltárával együtt. Utóda, Koller Ignác püspök (1762–1773) idején kezdődött meg a veszprémi püspöki palota mai barokk formájában történő átépítése, amely azóta is az archívum otthona. Az utolsó, nagyobb léptékű változás az irategyüttesben 1777-ben történt, amikor a szombathelyi és székesfehérvári püspökségek létrehozásakor az új egyházmegyék az őket érintő okmányok egy részét megkapták a veszprémi püspökségtől. Kisebb károk érték még az archívumot a második világháború végén a katonai beszállásolások és épületen belüli kényszerű költözködések miatt.

1951-ben az egyházi levéltárakat állományvédelmi szempontokra hivatkozva a megyei levéltárakkal közös kezelésbe vonták (ún. „kétkulcsos rendszer”), s a raktárakba ezt követően csak az állam és az egyház képviselőinek együttes jelenlétében lehetett bejutni. Ez a szisztéma szerencsére csak 1957-ig működött, de annyi pozitívuma volt, hogy országosan egységes szempontok alapján készült ekkor leírás a püspöki (és a káptalani magánlevéltári) iratállományról. Az 1969. évi 27. tvr. szaklevéltárrá nyilvánította az egyházi levéltárakat, majd ugyanebben az évben létrejött az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ, amelynek feladata többek között a katolikus levéltárak tevékenységének összehangolása lett. Az újabb jogszabályi változás, az 1995. évi LXVI. tv. alapján a szaklevéltárként működő egyházi levéltárak nyilvános magánlevéltárakká lettek.

A püspöki levéltár első komolyabb rendezésére az 1830-as évek első felében került sor, amikor a meglévő állományt tematikus sorozatokba osztották. 1834-től a püspöki aula iratkezelése megváltozott, és áttértek az iratok folyószám szerinti kezelésére. Ez a szisztéma 1947-ig változatlanul működött, amikor bevezették a ma is érvényben lévő csoportszámos-alszámos iktatási rendszert. A visszakereshetőséget az 1834-es változás óta név- és tárgymutatóval ellátott iktatókönyvek segítik. A püspökség több megyére kiterjedő birtokait Veszprémből irányították. Az így létrejövő gazdasági jellegű iratokat kezdetben szintén a püspöki palotában, majd 1895-től a püspöki jószágkormányzóság ma a megyei könyvtárnak otthont adó épületében helyezték el. Ez a központi jószágkormányzóság, illetve a három püspöki uradalom (Karád, Sümeg, Veszprém) dokumentumait tartalmazta. 1925-ben a már aktualitásukat veszített iratokat kiselejtezték, egy részüket azonban Pfeiffer János (1897–1983) püspöki levéltárosnak sikerült megmentenie a pusztulástól. Ez az általa rendezett töredék jelenti az alapját a mai püspöki gazdasági levéltárnak.

A püspöki levéltárosokról 1807-től rendelkezünk adatokkal. Kezdetben a tisztséget a püspöki aula új munkatársai, frissen felszentelt, fiatal papok látták el, amely hivatali karrierjük első állomása volt. A 20. század

elejétől a levéltárosság időtartama meghosszabbodott, és szakmai szempontok is előtérbe kerültek a hivatal betöltésénél. Pfeiffer János későbbi nagyprépost több mint két évtizedig volt püspöki levéltáros 1924 és 1944 között, de megemlíthető még a levéltárban dolgozók közt Kredics László (1966–1972), Rajczi Pál (1969–2004) és Körmendy József (1972–2005) atyák neve is. Főállású, szakirányú egyetemi végzettségű civil levéltáros kinevezésére először 2002-ben került sor, amely új lendületet adott az intézmény működésének.

A levéltárat a korabeli tudományos elvárásoknak megfelelően először Pfeiffer János rendezte 1928–1932 között. Ekkor, 1931-ben jelent meg Lukcsics Pál révén az első nyomtatott segédlet is az iratanyagról a Levéltári Közleményekben. Az intézmény legjobban használható segédletei ez, illetve az állami tulajdonba vételkor Vevér Emil megyei levéltáros által 1951-ben készített alapleltár és a Körmendy József által 1983-ban összeállított fondjegyzékek voltak. Közben természetesen a leggyakrabban kutatott sorozatokról helyben használható kéziratos segédletek is készültek, amelyek alapját jelentették és jelentik az intézmény 2010-ben megindított nyomtatott segédletsorozatának. A levéltári anyag védelme szempontjából jelentős lépés volt, hogy a püspökség és a káptalan középkori okleveleinek többségét az 1960-as és 1970-es évek fordulóján dr. Kredics László jelenlegi könyvtárigazgató, akkori püspöki könyvtáros-levéltáros vezetésével restauráltatták.

